

К. В. Гусаров
Д. М. Сібільов

ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Навчальний посібник
для підготовки до іспитів

Харків
«Право»
2019

УДК 347.9(477)
Г96

Автори:

К. В. Гусаров – д-р юрид. наук, проф. ;
Д. М. Сібільов – канд. юрид. наук, доц.

Гусаров К. В.

Г96 Виконавче провадження : навч. посіб. для підгот. до іспитів /
К. В. Гусаров, Д. М. Сібільов. – Харків : Право, 2019. – 124 с.
ISBN 978-966-937-812-5

Посібник розраховано на курси: «Виконавче провадження», «Теорія та практика виконавчого провадження», «Судовий контроль за виконанням судових рішень».

УДК 347.9(477)

ISBN 978-966-937-812-5

© Гусаров К. В., Сібільов Д. М., 2019
© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

1. Доступність правосуддя та виконавче провадження

Судова гілка влади є самостійною і незалежною гілкою державної влади, поряд із владою законодавчою та виконавчою, та покликана здійснювати правосуддя в державі. Рішення судів є обов'язковими до виконання, згідно із ст. 129 Конституції України. Норми щодо обов'язковості судових рішень містяться в процесуальних кодифікованих актах, як то ЦПК, ГПК та КАС України. Ефективне виконання судових рішень напряму пов'язане з реалізацією права на справедливий суд, яке випливає, в тому числі, із міжнародних зобов'язань України.

Судове рішення є актом правосуддя і має таку ознаку як виконаність. Водночас примусовому виконанню згідно із Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. підлягає лише частина судових рішень, на виконання яких видається виконавчий документ. В деяких ситуаціях примусовому виконанню підлягають судові акти, якими розглядаються певні поточні питання, або якими закривається провадження у справі (ухвали про забезпечення позову, про затвердження мирової угоди тощо).

Однією із доктринальних засад правосуддя в контексті сучасної європейської системи права є доступність правосуддя. Оскільки система виконавчих процедур і легальне визначення виконавчого провадження, що випливає із ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» нерозривно пов'язані із судовою діяльністю, то доступність правосуддя перетинає в систему виконавчих процедур, які також мають відповідати цій доктрині.

Доступність передбачає організаційний, інформаційний та фінансовий аспекти.

Доступність процедур виконавчого провадження передбачає можливість звернення до державних органів, що займаються виконавчим провадженням, до органів державної виконавчої служби, тобто такі послуги надає держава. Поряд з органами державної виконавчої служби існують і приватні виконавці.

Значна кількість інформаційних та організаційних питань вирішується в режимі «онлайн» через мережу Інтернет. Доступними є і механізми оскарження рішень, дій та бездіяльності виконавців.

Передбачений ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» обов'язок щодо сплати авансового внеску під час звернення до органів державної виконавчої служби з заявою про відкриття виконавчого провадження, визнаний 15.05.2019 р. Конституційним Судом України таким, що не відповідає Конституції України. Це рішення усуває певні фінансові обтяження, що були покладені Законом на стягувача, створюючи ще більш доступні механізми щодо виконання судових рішень.

===== 2. Виконавче провадження як частина судового розгляду

Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. в ст. 1 зазначає, що виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) (далі – рішення) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню. Це – легальне визначення сутності виконавчого провадження, визначення, яке є нормою закону. З цього легального визначення випливає, що виконавче провадження розглядається як завершальна стадія судового провадження.

Водночас слід враховувати, що виконавче провадження є системою уніфікованих процедур, що стосуються виконання рішень як судів, так і рішень інших органів та посадових осіб (третейських судів, нотаріусів, КТС тощо). Стосовно цих органів і посадових осіб виконавче провадження не розглядається як стадія судового провадження. Але більше частина виконавчих проваджень все ж таки спрямована на виконання рішень судів.

Суд зберігає певні функції в системі виконавчого провадження. Ці функції можна поділити на контрольні та допоміжні. Також існують функції суду, пов'язані із видачею виконавчого документа та поворотом виконання.

Контрольні функції суду полягають в наданні суду можливості розглядати скарги на рішення, дії та бездіяльність виконавців в разі виконання ними рішень суду.

Допоміжні функції суду реалізуються для усунення певних перешкод у виконавчому провадженні, деякі допоміжні функції суду мають стимулюючий характер, вони спрямовані на те, щоби стимулювати боржника виконати рішення. Так, допоміжними функціями можна назвати функції суду щодо встановлення відстрочки і розстрочки виконання рішення, заміну сторони виконавчого провадження її правонаступником, дачу дозволу на примусове проникнення до житла боржника тощо. До допоміжних стимулюючих можна віднести тимчасову заборону судом виїзду боржника за межі України і деякі інші процесуальні механізми.

Таким чином, суд зберігає важливу роль в ході виконавчого провадження, хоча головні дії щодо примусового виконання рішення суду покладаються на державних і приватних виконавців.

===== 3. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері виконання судових рішень

Рішення Європейського суду з прав людини у сфері виконання судових рішень виступають важливим орієнтиром в багатьох аспектах: для законотворчої діяльності, практики правозастосування, для формування правової доктрини. Під впливом цих рішень змінювався напрямок законотворчої діяльності, основи правової доктрини.

Реформування системи виконання судових рішень почалося наприкінці 1990-х років, з прийняттям у 1998 р. Закону України «Про державну виконавчу службу» і в 1999 р. Закону України «Про виконавче провадження». Стаття 1 Закону України «Про виконавче провадження» звучала тоді таким чином: виконавче провадження – це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у цьому Законі, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають

примусовому виконанню (далі – рішення). Ця ж стаття відповідно до змін, внесених Законом від 15.03.2006 р. почала звучати так – виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження та примусове виконання рішень інших органів (посадових осіб) – це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у цьому Законі, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню (далі – рішення). Аналогічно вона сформульована і в Законі України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р.

Головним моментом в цих змінах є те, що виконавче провадження зазначається передусім як завершальна стадія судового провадження. Це – безпосередній результат впливу рішень Європейського суду з прав людини у сфері виконання судових рішень. Серед рішень Європейського суду з прав людини до таких можна віднести рішення у справі «Шмалько проти України» (Shmalko v. Ukraine), N 60750/00, п. 44, від 20 липня 2004 року; «Сокур проти України» (Sokur v. Ukraine), N 29439/02, від 26 квітня 2005 року; «Кришук проти України» (Kryshchuk v. Ukraine), N 1811/06, від 19 лютого 2009 року і деякі інші. Всі ці рішення охоплює ідея того, що виконання рішень суду є процесом, безпосередньо пов'язаним із здійсненням судами правосуддя. Невиконання судового рішення з вини держави порушує право на справедливий суд.

4. Проблеми організації та діяльності державної виконавчої служби

Державна виконавча служба була створена згідно із Законом України «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 р. Цей Закон перестав бути чинним з моменту набрання сили Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р.

На сьогодні державна виконавча служба існує в умовах змішаної моделі виконавчого провадження, поряд із приватними виконавцями.

В цілому, організація та діяльність державної виконавчої служби відбувається на достатньо ефективному рівні. Поряд з цим в її діяльності проявляються і певні недоліки та проблеми. Ці проблеми є різноманітними, вони формуються під впливом об'єктивних та суб'єктивних обставин.

Можна виділити наступні проблеми:

- недоліки нормативної бази виконавчого провадження. Вони дають можливість недобросовісним сторонам виконавчого провадження та іншим суб'єктам ухилятися від виконання, зловживати правами тощо;
- перевантаження роботи державної виконавчої служби. Значна кількість виконавчих проваджень іноді покладається на державного виконавця, що знижує ефективність його роботи;
- недостатнє фінансування державної виконавчої служби з боку держави;
- дії виконавців, що мають ознаки правопорушення.

5. Нормативні джерела виконавчого провадження

Виконавче провадження як відповідна галузь права, базується на власній системі законодавства, що має внутрішню ієрархію.

Головним нормативним актом, що встановлює систему процедур виконавчого провадження, є Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. Цей Закон закріплює легальне визначення виконавчого провадження, систему принципів (засад) виконавчого провадження, містить перелік виконавчих документів, строки їх пред'явлення до примусового виконання, встановлює правосуб'єктність учасників виконавчого провадження, встановлює коло повноважень виконавців, містить процесуальні питання виконавчого провадження, їх особливості, зазначає про порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності виконавців тощо. Додатком до Закону є перелік майна фізичних осіб, яке не може бути звернено стягнення.

Система та структура органів примусового виконання встановлена Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р.

Цим Законом запроваджена змішана модель примусового виконання, примусове виконання рішень судів та інших органів і посадових осіб може здійснюватись державними виконавцями і приватними виконавцями.

До Законів, що стосуються виконавчих процедур, відносяться, зокрема, Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05.06.2012 р., що встановлює особливості стягнень з державних органів, державних підприємств та певних юридичних осіб, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. та деякі інші.

Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України містять норми, які стосуються виконавчого провадження. Це норми регулюють питання видачі виконавчих документів, поновлення строків на пред'явлення виконавчих документів до виконання, дозволяють суду реалізовувати допоміжні повноваження у виконавчому провадженні (відстрочка та розстрочка виконання, заміна сторони її правонаступником, тимчасова заборона виїзду боржника за межі України, затвердження мирової угоди тощо), дозволяють суду розглядати скарги на рішення, дії та бездіяльність виконавців, розглядати питання, пов'язані із поворотом виконання рішення.

Інструкція з організації примусового виконання рішень Міністерства юстиції від 02.04.2012 р. в редакції від 29.09.2016 р. деталізує питання виконавчого провадження, встановлені Законом.

Порядок реалізації арештованого майна затверджений наказом міністра юстиції України №2831/5 від 29.09.2016 р.

Цими нормативними актами не вичерпується перелік джерел виконавчого провадження, але їх можна віднести до основних і найбільш впливових.

===== 6. Система виконавчого провадження

Виконавче провадження може розглядатися і як галузь права, і як галузь законодавства. Сучасний вид виконавчого провадження почав формуватися у 1998–1999 роках, з прийняттям Закону України «Про Державну виконавчу службу» та Закону України «Про виконавче

провадження». Змістом тодішньої реформи була реалізація конституційних положень щодо розподілу гілок влади. Оскільки судова влада розглядається як самостійна, окрема і незалежна гілка влади, то до її функціональних повноважень не повинно відноситись виконання рішень суду, виконанням судових рішень повинна займатися виконавча гілка влади, до якої і було віднесено Державну виконавчу службу, що підпорядковується Міністерству юстиції України. На Державну виконавчу службу було покладено обов'язок щодо виконання рішень судів та інших органів і посадових осіб.

Водночас під впливом низки рішень Європейського суду з прав людини, ця концепція зазнала змін. ЄСПЛ звертав увагу на те, що невиконання судових рішень порушує право на справедливий суд, і виконавче провадження слід розглядати як пряме продовження судового провадження. Ця концепція має і легальне закріплення, зокрема, це випливає із змісту ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р.

Виконавче провадження в розрізі аналізу чинного законодавства є системою уніфікованих процедур, які застосовуються як під час виконання рішень судів, так і під час виконання рішень інших органів і посадових осіб.

Згідно із ст. 3 цього Закону до рішень і виконавчих документів, що підлягають примусовому виконанню, належать такі:

- виконавчі листи та накази, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України;
- судові накази;
- ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом;
- виконавчі написи нотаріусів;
- посвідчення комісій по трудових спорах, що видаються на підставі відповідних рішень таких комісій;
- постанови державних виконавців про стягнення виконавчого збору, постанов державних виконавців чи приватних виконавців про стягнення витрат виконавчого провадження, про накладення

штрафу, постанов приватних виконавців про стягнення основної винагороди;

– постанови органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

– рішення інших державних органів та рішень Національного банку України, які законом визнані виконавчими документами;

– рішення Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішення інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України;

– рішення (постанови) суб'єктів державного фінансового моніторингу (їх уповноважених посадових осіб), якщо їх виконання за законом покладено на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень.

Внутрішня система Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. передбачає поділ на загальну і спеціальну частини, встановлюючи загальні положення, а також спеціальні норми, які враховують специфіку майнових та немайнових стягнень, стягнень з фізичних осіб, юридичних осіб тощо.

Досить важливим є те, що цей Закон містить перелік принципів (засад) виконавчого провадження, які виступають досить важливим орієнтиром в розумінні суті і змісту виконавчих процедур, головних ідей, яким підпорядковані інші норми Закону.

Виконавче провадження ґрунтується на системі нормативних актів з їх внутрішньою ієрархією.

7. Предмет та метод виконавчого провадження

Кожна галузь права має свій власний предмет, предмет дозволяє розмежувати різні галузі права, які, з одного боку, існують самостійно, з іншого боку, в комплексі вони створюють систему права.

Будь-яка галузь права спрямована на регулювання певних суспільних відносин в тій чи іншій сфері. Виконавче провадження як галузь права, спрямоване на врегулювання суспільних відносин, що